

ЕКСПЕРИМЕНТ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

С.В.Албул
кандидат юридичних наук, доцент
заступник начальника кафедри
ОРД ФПФКМ ОДУВС,
підполковник міліції

8 квітня 2008 року Указом Президента України було затверджено рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів». Серед багатьох новел, які пропонуються, суттєвою є ідея процесуалізації оперативно-розшукової діяльності, що все частіше обговорюється науковцями і практиками. Проблемні аспекти щодо визначення змісту та напрямків оперативно-розшукової діяльності, їх взаємопов'язаності з кримінально-правовими та іншими заходами в боротьбі зі злочинністю ґрунтовно досліджувалися в працях багатьох науковців, серед яких О.М. Бандурка, Б.І. Бараненко, Г.М. Бірюков, М.П. Водько, В.Я. Горбачовський, К.К. Горяїнов, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, І.П. Козаченко, В.С. Овчинський, В.Л. Ортинський, М.А. Погорецький, І.В. Сервецький та багато інших. Однак, на наш погляд, реалії сьогодення, неопрацьованість окремих питань в цієї галузі потребують подальших ґрунтовних досліджень та розробок.

Чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» взагалі не містить переліку оперативно-розшукових заходів [1, 5]. На сьогодні перелік та зміст конкретних оперативно-розшукових заходів міститься лише в чисельних відомчих актах. Серед багатьох слушних пропозицій науковців вперше до низки оперативно-розшукових заходів, які мають право проводити суб'єкти оперативно-розшукової діяльності в Україні, віднесено оперативний експеримент. Це поняття є новим для вітчизняної теорії та практики оперативно-розшукової діяльності, хоча деякі його ознаки можна знайти при аналізові вже існуючих оперативно-розшукових заходів. Під оперативним експериментом слід розуміти оперативно-розшуковий захід (операцію), який полягає у моделюванні ситуації, яка є типовою для вчинення тяжкого злочину, з

метою виявлення, документування та припинення протиправних діянь. В ході проведення оперативного експерименту неприпустимо штучне формування у особи наміру вчинити злочин, а також порушення прав фізичних та юридичних осіб, нанесення шкоди інтересам суспільства і держави [2, 32-33]. Дійсно, без проведення такого роду заходів іноді дуже важко встановити особу, викрити та задокументувати злочинну діяльність «серійного» вбивці, членів організованих злочинних угруповань, осіб, які вчиняють кваліфіковані корисливо-насильницькі злочини, багатоепізодні розкрадання, довести факт хабарництва, збуту наркотичних речовин, зброї та вибухівки тощо. Примітно, що така практика має місце в діяльності правоохоронних органів багатьох держав [3, 91-94]. Тому необхідно визначити відмінність експерименту від провокації.

Як справедливо зазначають науковці, провокація – це спеціальний вид підбурювання до вчинення злочину [4, 236-240]. Адже, кримінальний закон не враховує мотиви поведінки співучасників злочину. Такі мотиви можуть бути різноманітними. Головним тут є усвідомлення особою того, що своїми діями вона порушує бажання у іншого співучасника вчинити конкретний злочин. По-друге, провокація завжди лежить по за площиною правового поля, вона завідомо для провокатора протизаконна. Особа усвідомлює, що правові підстави щодо її дій взагалі відсутні. По-третє, провокація передбачає штучне створення відповідних умов та обставин, які унеможливають в повному обсязі вибір варіанту поведінки. Вчетверте, мета провокації – подальше викриття особи у вчиненні спровокованого злочину. В свою чергу, оперативний експеримент є заходом, який проводиться в рамках та на підставах, які чітко визначені законодавством. Крім цього, в проекті Закону існує пряма заборона щодо такого штучного створення обставин вчинення злочину. Оперативний експеримент, як оперативно-розшуковий захід, прямо передбачений у нормах проекту Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», тобто визнаний на державному рівні соціально прийнятним та правомірним. Цим же проектом Закону визначено мета вказаного заходу (виявлення, документування та припинення протиправних діянь) та окреслено коло суб'єктів, які мають

право його проводити. Сам процес організації та проведення оперативного експерименту, на відмінність від провокації, є формалізованим, тобто потребує обов'язкового документального оформлення та отримання дозволу керівника органу. В свою чергу, покладення в межах компетенції на Генеральну прокуратуру України та її відповідні ланки обов'язків щодо нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, є підґрунтям забезпечення законності, дотримання прав фізичних та юридичних осіб, інтересів суспільства і держави.

Злочинності, як соціальному явищу, притаманні значний динамізм та пристосовуваність до зміни умов сучасності. Злочинність стала більш інтелектуалізованішою та освіченою. Соціальна нестабільність призвела до того, що лави злочинців поповнюються колишні висококваліфіковані фахівці різних галузей, військовослужбовці та працівники правоохоронних органів, застосовуючи свій багаторічний досвід для досягнення злочинної мети. Саме тому, сьогодні нагально необхідні науково виверені підходи до вирішення завдань, які стоять перед правоохоронними органами, та подальші ґрунтовні дослідження в галузі оперативно-розшукової діяльності, які б сприяли забезпеченню своєчасного виявлення, припинення, розкриття та розслідування конкретних злочинів, та, в свою чергу, підвищенню ролі та місця органів внутрішніх справ у розбудові демократичної правової держави.

Література:

1. Сервецький І.В., Дашко В.А. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». – К.: КНУВС, 2006. – 400 с.
2. Джужа О.М., Горбачевський В.Я., Орлов Ю.Ю. Нова редакція Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»: Метод. рек. – К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2008. – 60 с.
3. Гесснер Р., Херцог У. За фасадом права: Методы новой тайной полиции. – М.: Юрид. лит., 1990. – 224 с.
4. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.